

KERESZTÉNY MAGVETŐ

LXIX. ÉVF. 1937.

JULIUS—OKTÓBER

4—5. FÜZET.

Korunk és teendőink.¹

A nagy világháború után következett időszaknak, tehát a mi korunknak, egyik legsajátságosabb jelensége, de természetes következménye, az a tojástánc, amelyet nemcsak a diplomácia, hanem a társadalmi életnek minden más alakulata is napjainkban jár. Az egyén, a család, a politikai és egyházi szervezetek, a munkások és munkaadók, az iparosok és a kereskedők, ifjak és öregek, nők és férfiak, országok és népfajok, uralkodók és alattvalók, tudósok és tudatlanok, gazdagok és szegények, jók és rosszak egyaránt úgy érzik, hogy a talaj, amelyen állnak, inog a lábuk alatt, és naponként találkoznak újabb és újabb kérdésekkel, amelyekre feleletet adni nem tudnak. Sőt még a kérdések nyilvános feltevését és tárgyalását is — egy triviális kifejezéssel élve — úgy kerülik, mint a macska a forró kását, mert annak következményeitől és eredményeitől félnek, s attól önmagukra csak szégyent, megaláztatást és elégedetlenséget várhatnak. Ezeknek a kérdéseknek nagyobb része a mi lelkészünk hatáskörén kívül esik, de azokból egy egész tömeg a mi hivatásunkkal és foglalkozásunkkal is össze van kötve.

Ha egy kissé elméletileg nézzük életünknek a folyását, úgy találjuk, hogy *az emberi gondolkodásnak a fogalmai korábbi háttérvonalaikat megváltoztatták*. Némelyek, mint a kiáradt folyó, nagy területeket foglaltak el, és még hosszú időre van szükség, hogy azok rendes medrükbe visszahúzódjanak, vagy új medreikbe elhelyezkedjenek. Mások, mint a föld belsejében lappangó erők, felszínre törtek, hegyeket döntöttek le, és völgyeket emeltek ma-

¹Braşov-Brassóban az 1937. évi lelkeszi konferencián aug. 24-én tartott felolvasás.

gasra, de a megállapodásra most még kilátásunk nincs. Képletek nélkül szólva *a hit és a tudás, a vallás és az erkölcs, a becsület és a boldogulás, az egyén és a társadalom, a jog és a kötelesség, az elmélet és a gyakorlat, a való és az eszményi, a szándék és a megvalósítás, a hirdetett és az elhallgatott, az aljas és a nemes annyira össze vannak zavarva, keverve, vagy tán éppen vegyileg is egyesülve, hogy azokat kiválasztani és egymástól elkülöníteni az emberek nem tudják, mert erre a célra a megfelelő retorták és desztilláló eszközök még nincsenek kitalálva.*

Nem régen egy igen kegyes istentiszteleten vettem részt. Az istentiszteletet kellően tanult városi lelkész vezette. Beszédének tárgya az a nagy kérdés volt, ami engem is nagyon érdekelt, hogy miért nincs boldogság, béke és megelégedés ezen a földön az emberek között. Felelete az volt, hogy azért nincs, mert az emberek bűnösök, rosszak, irigyek, gyűlölik egymást, pártokra szakadoznak, ellenségei egymásnak és harcolnak egymás ellen. A szónok szerint ennek így is kell lennie, mert az Isten ilyenek teremtette az embert, és az alapige szerint meg is bánta, hogy embert teremtett. Az emberek mégis azt hiszik, hogy a saját erejükkel, munkájukkal és tudásukkal boldogabbakká lesznek. De minden találmányuk, eszközeik, gépjeik, fegyvereik csak arra szolgálnak, hogy a földi életet elviselhetetlenebbé, az embereket pedig még rosszabbakká tegyék. Puskapor, dinamit, ágyu, repülőgép, bomba, táviró, telefon és rádió és mérges gáz, mind ezt a célt szolgálja, s a gépek ezerei éppen lehetetlenné teszik még az élet fenntartását is. Ezért van a szegénység, nyomor, öngyilkosság, háború és forradalom. Mit kell és lehet tehát tennie az embernek ebben a földi életben? Szenvednie és imádkoznia azért, hogy az isteni kegyelmet a Krisztus megváltó érdeméért egy jövő életben megnyerje.

A szónok nagy sikert aratott. A hallgatók mind figyelemmel hallgatták. Nemcsak behunyta szemét nem lehetett ott látni, hanem röpke ásitást sem. Azt hiszem, hogy az ott voltak közül mindenki nemcsak figyelemmel hallgatott, hanem gondolkozott, elmélkedett is, és az istentisztelet után a szónok nagy óvációban részesült. Én csak egyéni gyengeségemnek tulajdonítom azt, hogy ezt a kerek beszédet megdicsérni vagy megróni ma sem merem. Valóságot, igazat, szépet és jót hirdetett-e ez a szónok, vagy pedig nem volt beszédében semmi való, semmi igaz, semmi jó és semmi

szép? Ugyancsak egyéni gyengeségemnek tudom be azt is, hogy én nem csak ezzel az egy beszéddel vagyok ilyen dilemmában, hanem többel is, amelyek merő ellentétben állanak az előbbivel, és azt hirdetik, hogy az ember jó, az Isten is jónak teremtette, nem is bánta meg, hogy teremtette, és hogy az ember a saját erejével, munkájával és tudásával boldogabbá lesz; hogy a bot, a fejsze, a nyíl, a kés, a tör, a kard, a puska, ágyu és bomba, és minden gép és eszköz arra szolgál, hogy ezt a földet és azon az emberi életet szebbé, jobbá és boldogabbá tegye, és hogy az embernek nem csak szenvednie és imádkoznia kell az ingyenkegyelemért, hanem Istennek a tetszését is megnyernie a saját földi életével.

Hiszem, hogy ha ezen az értekezleten akár nyílt akár titkos szavazás alá bocsátnök a kérdést, hogy melyik irányú beszéd igaz, helyes és jó, a többség jelentős lenne az egyik mellett. De ha a mienknél hatalmasabb forum elbírálása alá bocsátnök a kérdést, annak a döntéséről jóslatot mondani már nem tudnék. Az emberek többsége ugyanis még a húszadik században sem emelkedett fel az emberi hivatásnak és méltóságának a teljes tudatára, annak átérzésére és átélésére. Régi rossz szokások, előítéletek, ferde nevelés, babonás hit, tekintélyek, kiváltságos jogok, hatalmi érdekek, litkos szerződések és társulatok és törvényellenes szövetkezetek uralják még ma is ezt a földet, és azon az emberek nagy része szolgaságra, kegyelem keresésre, hatalmasok pártfogására, a törvények és az államhatalom védelmére vannak rászorulva még azért is, hogy életüket fenntarthassák. Az újkor Amerika felfedezésével még nem állott be, s ki tudná megmondani, hogy a nagy világháború a középkor bevégződését jelenti-e vagy nem? A jelen eseményei semmiesetre sem olyanok, amelyek határvonalak lehetnének a középkor és az újkor között. Kísérletek törtlénnek, jelszavak hangzanak el, de az eredmény még olyan bizonytalan, mint a mesterséges gyémánt. A francia forradalom jelszavai, a szabadság, egyenlőség, testvériség, ma aligha többek, mint a régen elmúltak a zenéje. A kommunizmusról csak rémhíreket hallunk és felhívásokat az ellenevaló védekezésre és küzdelemre. A népszövetségnek szép neve van, de tagjai sem hajlandók abban részt venni. Az angol közmondás szerint a „kerekek asztal” mellett nem lehet vita a helyek fölött, de amellet csak ők és az ők szövetségeseik akarnak ülni szplendid elszigeteltségben.

Faszcismo és nacionalizmus alig különbözik egymástól és mindkettő pártikuláris érdekeket szolgál. Legjobb csengése még a demokráciának van, de belőle a démosz még hiányzik, s erejét a védő és támadó eszközök készítésére fordítja.

Sajátságos jelenség az, hogy ezekben a jelszavakban, amelyek mögött a népek milliói állanak, milyen kevés része van annak a társadalmi szervezetnek, amely a megelőző századokban a legnagyobb szerepet töltötte be, az egyháznak. Ugy tűnik fel, mintha a múlttal szemben a jelen az elsőkből utolsókat, az utolsókból elsőket akarna csinálni. A múltban az egyház vezetői, a papok, egy felsőbb rend volt, a *klérus*, amelynek a világi elem alá volt rendelve, és engedelmeskedett, neve pedig *laikus* volt. Ma megfordítva áll a dolog. A világi elem intézkedik, az egyházi pedig engedelmeskedik. A világi a hozzáértő, az egyházi pedig a hozzá nem értő. A földiélet dolgait a világi elem akarja végezni, az egyházi elemnek pedig át van utalva egy tulvilágnak ismeretlen tere, amelynek még hirdetését is kezdi elítélni és üldözni a világi elem.

Annak a megvitatása, hogy igaz, helyes és jó-e ez a változás, szintén dilemma, ami mellett és ami ellen súlyos érveket lehet felhozni. Kétségtelen azonban, hogy az embert az ókor és a középkor sötéttségében, tapogatózásaiából és tévedéseiből az egyház vezette a felvilágosodás, az erkölcs és a hit mai színvonalára. Az is kétségtelen, hogy az egyház a múltban súlyosan visszaélt a maga hatalmával. De ez a visszaélés alighanem kizárólag a kor tudatlanságának és előítéletének volt az eredménye, amelyet a haladás és felvilágosodás már régen megszüntetett. Boszorkányégetés, inkvizíció, bűnbocsátócédulák árusítása, eretnekek üldözése, máglyára vagy gályarabságra hurcolása már régen kiment a divatból. Van azonban az egyháznak egy ma is meglevő, végzetes hibája, s ez az, hogy nem tud lépést tartani a kor haladásával, az emberi tapasztalat és tudás bővülésével és az ezek által létrejött világfelfogással, hittel és meggyőződéssel. Az ember megdöbbenve állapítja meg, és félve ejti ki, hogy az egyház még ma is azt a világfelfogást vallja és hirdeti, amelyet Ázsia népei háromezer esztendővel ezelőtt képzeltek el, vagy amelyet a görög mitológia kétezer esztendővel ezelőtt hirdetett, vagy amelyet a skolászctikus bölcselkedés azok alapján egyezer esztendővel ezelőtt kisütött. Ma az ember tudja, hogy ezek a felfogások nem felelnek meg a valóságnak, és.

csak a multban megrögzített jelenségei a fejlődés primitív fokozatainak. Lehet-e csodálkoznunk azon, hogy az emberek elvesztik bizalmukat az egyházban, amely azt kívánja, hogy higgyék azt, amit ők már nem hisznek?

Azonban a hitnek a lényegét ezek az ezeréves felfogások nem meritik ki. Azok között a milliók között, akik az egyházi életben egyáltalán nem vesznek részt, milliók vannak, akiknek hitük van az istenben, az emberben és a természetben. Viszont millió a száma azoknak a templombajáró embereknek is, akiket nem a multnak a hite vezet oda, hanem a léleknek más szükségletei, vágyai, érdekei és törekvései, vagy tán csak a szokás, a divat, a látszat, a hiúság, az unalom vagy éppen a kényszer. Az egyház olyan szervezet, amely az emberi életből, az emberi lélek belső szükségleteiből állott elő akkor, amikor az ember emberré lett, s ez a szükséglet mindaddig megmarad, ameddig ember lesz a földön. De ennek a szervezetnek is alkalmazkodnia kell a szükséglethez, mint minden élő szervezetnek. El kell vetnie, amire többé szüksége nincs, és el kell fogadnia, amire az élet, a szükség reá kényszeríti. Valójában *az egyház az ember számára a legnélkülözhetetlenebb társadalmi intézmény és szervezet.* A család egy pár esztendőn át kielégíti a gyermeki lélek szükségleteit, de azután az egész életen keresztül vezetője, irányítója, nevelője, buzdítója, vigasztalója, segítője és az élet viharában menedékhelye is az egyház lesz, amely számára hivatást jelöl ki, bátorságot ad, célokat tűz ki, izlést és helyes ítéletet kölcsönöz, ébren tartja benne állandóan az erény szépségét és a bűn rútságát, a jó nemes voltát és a gonosz aljasságát, az erkölcsi jellem dicsőségét és az önző érdek szégyenletes voltát, a szeretet és önfeláldozás műveinek lelki örömeit és gyűlölet átkos rombolásait. Ezek a lelki szükségletek a föld kerekiségének minden népénél megvannak és megszesnek a jövőben is. Vágyunk a tudásra, a valónak a megismerésére. Éhezünk és szomjuhozunk az igazságot. Gyönyörködünk a szépben, amelyet a teremtett világban meglátunk, vagy amelyet az emberi értelem, izlés, törekvés és akarat étrehoz. Szeretjük azt, ami jó. Tiszteljük azt, ami nemes. Bámuljuk azt, ami fennkölt. Boldogok vagyunk, ha úgy érezzük, hogy ezeknek nemcsak passzív szemlélői, hanem tényleges cselekvői, részesei és szereplői is vagyunk, és a haladás, a fejlődés nagy épületénél akár mint tervezők, akár mint mesterek, akár mint téglahordók ott lehetünk. *Ezek a lelki szükségletek örökkévaló adottságok az emberi*

lét és élet számára, amelyeket megváltoztatni, sem nélkülözni nem lehet éppen úgy mint az ételt, az italt és a levegőt, és örök feltételei az emberi jóllétnek, boldogságnak, megelegedésnek, méltóságnak és dicsőségnak. Ezek a lelki adottságok és szükségletek azok, amik az embert emberré teszik, amik felülemelik az állatiságon, és összekötik a nagy ismeretlennel, a nagy alkotóval, s amiknek a a birtokában úgy érezzük, hogy nem vagyunk a saját magunkéi, hanem azé, akiben vagyunk, élünk és mozgunk, Istennek a gyermekei és örökösei, amint azt a nagy apostol kifejezte, akiknek a megjelenését a teremtett világ sóvárogva várja. De Istennek ezt a nagy ajándékát, ezt a megváltozhatatlan adottságot, a léleknek ezt a nélkülözhetetlen szükségletét, a teremtett világnak ezt a sóvárgását még a húszadik század embere sem érti egész nagyságában, azt még nem érezte át, és nem oltotta bele öntudatába és életébe. Ezt tovább vinni, fejleszteni és emelni a tökéletesedés végtelen magassága felé az egyház fetadata, amely mellett az élet többi szükségletei eltörpülnek, többi örömei és élvezetei másod- és harmadrendűekké válnak.

Ennek a nagy feladatnak elvégzésére, ennek a nagy hivatásnak a betöltésére elgondolásom szerint nem is volna lehetetlen az emberiség többségét megnyerni. A föld kerekiségének általunk lakott részében már évszázadokkal ezelőtt felszínen volt az „egy akol“ eszméje. De a századok hosszú ideje alatt az nem jutott eredményre, hanem éppen széttagoltságra vezetett, mert a többség még nem volt a fejlődésnek azon a fokán, hogy azt megvalósíthassa. Bámulattal állunk meg az ember lelki nagysága és erkölcsi ereje előtt, amikor akár Luthert látjuk az országgyűlésen, amint kijelenti, hogy „itt állok, másként nem tehetek, Isten könyörüljön rajtam“; akár Dávid Ferencet, aki börtöne falára írja, hogy az igazságot útjában fenntartani nem lehet; akár a Dániel könyvének hőseit, akik kijelentik, hogy „legyen tudtodra, oh király, hogy mi a te isteneidnek nem szolgálunk, és a bálványképet, amelyet felállítottál, nem imádjuk“; akár a tudós előtt, aki azt mondja, hogy „mégis mozog a föld“. Ma is hangzanak el buzdítások az egyesülésre, felhívások az összefogásra és kísérletek az együttműködésre. De eredmény nincs, mert a cél nem a lelki szükségletek kielégítése, hanem a hatalmi érdekek, nem a másoknak, vagy a mindeniknekvaló szolgálás, hanem a másokon, sőt a mindenkinvaló uralkodás.

Az a nyelv, amellyel érzéseinket és gondolatainkat egymással közöljük, nem is tudja teljesen közölni az érzést és gondolatot. Az csak többé vagy kevésbé tökéletes képet tár fel, amelyet a néző vagy halló szintén csak az ő felfogó képessége szerint többé vagy kevésbé tökéletesen lát vagy hall vagy érez meg. Azt a szervezetet, amelyben az elmúlt idők a lelkek egyesülését lehetők és kívánatosnak tartották, az „egy akol“ képével igyekeztek érthetővé tenni. Sajátságos, esetleg csak véletlen jelenség az, hogy a magyar nyelv azt már nem az „egy akol“, hanem az „egyház“ szóval vagy képpel cserélte fel, amely képet vagy szót tudomásom szerint más nemzetnek a nyelve erre a célra nem használja fel. Megítélésem szerint az „egy ház“ képe sokkal szerencsésebb, jobban kifejező, és a fejlődés magasabb színvonalát jelző szó, különösen ha mellé nem is az „egy pásztor“, hanem az „egy atya“ képét vagy szavát tesszük, aki Jézus szerint egyedül jó, akinek mindnyájan gyermekei vagyunk, aki előtt nincs személyválogatás, s aki felhossa az ő napját mind a jókra mind a gonoszokra, és esőt ad mind az igazaknak, mind a hamisaknak a földjére.

Ilyen alapon épülő és ilyen alakban elképzelt egyház szervezetébe mi, unitáriusok, minden kétséget kizáróan beletartozunk, az ellen semmi kifogásunk nincs, és ellenünk sem tehet senki kifogást. Az unitárizmus már nevében benne hordozza a maga dicsőségét, hogy a hit változatosságát egységre hozta. Az egy istenben való hit az a pozitívum, amelyben az emberi lélek megnyugvást, bizalmat és hivatást talál, amely az életet nem a kin és gyötrelmet, hanem a boldogság és gyönyör színterévé alakítja, amelyben jó minékünk szemeinkkel néznünk a napot, szemlélnünk a saját életünk munkájának eredményeit és alkotásait és ember-testvéreink mosolygó arcát, és szeretettel szorítunk kezét bajtársainkkal és barátainkkal.

Ennek az egyetemes egyháznak azonban mi még csak előfutárjai vagyunk, Tán csak hirdetői, apostolai egy örömmizenetnek, egy evangéliumnak, egy megtisztult hitnek, egy szebb jövőnek a szomorú mult után az ember számára. Bizodalmunk, hitünk és meggyőződésünk azonban erős, és azokat az idők idők jelei állandóan hatalmasabbakká teszik. A mi egyetemes egyházunknak kapui nyitva vannak minden ember számára, aki azon be akar jönni. Az abba való belépést sem tilalomfa, sem zár, sem ör, sem tör-

vény nem akadályozza, se meg nem tiltja. Annak hirdetői és valói állanak elő a föld minden részében milliószámban, nem külső kényszer, hanem belső, lelki szükséglet alapján. Azok a vádak és tiltakozások, amelyek a vallásokat és egyházi szervezeteket érik, nem a mi egyházunkról szólnak, hanem azokról amelyek a multnak tudatlanságából, előítéleteitől, kasztrendszerétől, hagyományaitól, előjogaitól és kiváltságaitól nem tudnak megszabadulni. Azokról, amelyek az értelem, a tudás és felvilágosultság megállapításait nem tudják szembe nézni, s a meglátott veszedelem elől csak struccpolitikával akarnak megszabadulni. Azokról, amelyek azt hirdetik, hogy az ember van az egyházért és nem az egyház az emberért. Mi nem akarunk győzni és uralkodni. Ezt még dicsőségünknek sem tartanók. Hanem akarunk felvilágosítani, meggyőzni és szolgálni, és ebben találni meg életünk számára a hivatást és a magunk és ami teremtőnk dicsőségét.

* * *

Korunknak ilyen rövid és vázlatos elgondolása után reátérhetünk előadásom címének a másik tárgyára, a mi teendőkre is, Ennek a megrajzolása egy előadás keretében szintén csak hiányos lehet, de egy lelkészkeri értekezleten ez a legnagyobb fontosságú. A lelkészek ahoz vannak hozzászokva, hogy az ők előadásait, vagy az ortodoksia nyelvén igehirdetésüket, vagy az evangéliumnak általuk történt hirdetését a hallgatók csak végig hallgassák. Egy értekezlet azonban csak akkor felel meg a maga kitűzött céljának, ha a résztvevők az előadás hiányait kipótolják és esetleges tévedéseiket szabadon megvitatják. Mert a nagy római birodalomban állítólag minden út Rómába vezetett, és Róma mégis ledőlt. Egy házban meglegedés, boldogság és előmenetel csak akkor lehet, ha az abban lakók egymást megértik, ha közös célra törekednek, ha egymás gyengeségeit pótolják, tévedéseit helyreigazítják, hibáikat megismerik és levetkőzik. Nekünk, unitáriusoknak is vannak gyengeségeink, tévedéseink és hibáink, amelyek munkánkban akadályoznak, s amelyektől meg kell szabadulnunk kölcsönös megértéssel, jóakarattal és egymáshozvaló alkalmazkodással. Ezek a gyengeségek, tévedések és hibák olyan nagyszámúak, hogy felsorolásuk, áttekintésük, osztályozásuk és egységre vezetésük is nehéz, megszüntetésük és teljes orvoslásuk pedig a lehetetlenséggel határos, és csak a legjobb orvostól, az időtől várható és

remélhető. Azok az okok, amelyek korunknak elégedetlenségét, nyugtalanságát, háborúit, szenvedéseit és nyomorát előidézték, mind ott vannak a mi egyházi életünkben is. Az élet fenntartásának nehézsége, a vis maior, a nevelés hiányos és ferde volta, az erkölcsi erő és bátorság hiánya, a szegénység, az önzés, a nagy-ravágyás, a közönyösség, a kényelemszeretet, testi és lelki fogyatkozások, előítéletek, babonák, túlzó konzervativizmus és tehetetlenséggel párosult telhetetlenség és igény, és még ki tudja milyen sok emberi és tán állati ösztön és gyarlóság mind olyanok, amikkel számolnunk kell nemcsak itt, amikor teendőinkről elmélkedünk, hanem a gyakorlati életben is, amikor teendőinket végezzük.

Én úgy képelem, hogy minden öntudatos és önérzetes tagja az unitárius egyháznak a szellemi fejlődés olyan fokán áll, hogy egyházunk építésében résztvehet, és érzi azt a kötelességét, hogy abban részt kell vennie. Ennek a bizonyítására száz meg száz tény tudnék felmutatni nemcsak egyházi életünknek a multjából, hanem a jelenéből is, ha a bizonyítást szükségesnek találnám. De ez a bizonyítás főlöszlegesen különösen itt, a vendéglátó brassói unitárius egyházköztségben, amely nemcsak megszületett tagjainak a lelki szükségletéből, hanem példát is mutat arra, hogy komoly törekvés nem marad eredmény nélkül. Többi egyházközsegeinknek nagy része is nemcsak létésével, hanem fejlődésével is tanuskodik hivatásának betöltéséről és tagjainak buzgóságáról a legsúlyosabb körülmények között is.

Most azonban nem egyházunk tagjainak, hanem az egyházközségek lelkészeinek, megbizott és hivatott vezetőinek a teendőiről tárgyalunk. A kettő között nem lényegbevágó, de mégis-jelentős fokozati különbség van, amelyet a helyes munkamegosztás tesz szükségessé. A lelkész az egyházközségnek szakképzett, megbizott és fizetett munkása vagy munkavezetője és felelős alkalmazottja, akinek meghatározott kötelességeket el kell végeznie. Azonban az életnek ezer változatú alkalmazottjai között tán egy sincs, akinek megnemhatározott kötelessége olyan sok volna, mint a lelkésznek. Nem is lelkész az, aki csak a meghatározott kötelességeit végzi, és nincs is olyan lelkész, aki az ő megnemhatározott kötelességeit el tudja végezni. A lelkészt az egyik nyelv apának, a másik pásztornak, a harmadik szolgának nevezi. Vajjon volt-e akár apa, akár pásztor, akár szolga, aki kötelességének teljesen eleget tett? És teljesítheti-e a lelkész ezt a három hivatást együtt úgy a

saját, mint a mások megalégedésére? De a lelkésznek holtig kell tanulnia. Nevelőnek, tanítónak és segítő társnak, tanácsadónak, jó barátnek és példaadónak, s ha arra szükség van, bírónak is kell lennie. Örvidenie kell az örvidendezőkkel és búsulnia a búsulókkal. Pártolnia kell a szegényt, a gyámoltalant, az üldözöttet és elnyomottat, és üldöznie a gonoszt, ostoroznia a gaszágot, a képmutatást és álszenteskedést. Mindezek általános erkölcsi kötelességei az egyházközség minden egyes tagjának is, de ezeknek a teljesítéséért a felelősség egészen a lelkészre hárul, úgyhogy a hivatásának élő lelkész egész élete önfeláldozás és legfennebb gyönyörűség iga, amelyben nyugalmat talál az ő lelkének.

A lelkész legfontosabb teendőjének, ami földrésznkőn a közvélemény az evangélium hirdetését tekinti, amely teendőt a keresztény egyház a pap vagy lelkész hatáskörébe útalta teljesen, és ami körül csoportosul, mint központ körül, minden lelkészi teendő. A hagyomány szerint ezt a teendőt csaknem kétezer esztendővel ezelőtt egy akkor élt nagy szellem, akit a názáreti Jézusnak hívtak, bizta az ő tanítványaira, akiket az általuk alapított egyház apostoloknak nevezett el. Az evangélium, a mi nyelvünkön örömmizenet vagy jó hir, akkor is az volt, ami ma, amire az emberi lélek epedve várt, amiért istenhez imádkozott, amit remélt, és amiben hitt. Az evangélium az volt, amit Keresztelő János hirdetett, hogy az idő beteljesedett és elközelített az istennek az országa; az volt, amiért Jézus is imádkozott: „szenteltessék meg a te neved, jöjjön el a te országod, legyen meg a te akaratod, mint a mennyben, úgy a földön is.“ Az volt az evangélium, amit az evangélium írója a mennyei seregek sokaságának a szájába adott: „Dicsőség a magasságban az istennek, és ezen a földön békesség, és az emberekhez jóakarát.“

Az evangélium hirdetése lényegében ma is ugyanez, de azzal a nagy fokozati különbséggel, amelyet kétezer esztendőnek a fejlődése hozott létre. A mennyei seregek sokaságának a hangját azóta nem hallottuk, s még a szférák állítólagos zenéjének sem tudunk szavakkal kifejezhető értelmet adni. A húszadik század felvilágosult embere az evangélista leírását már csak az ókor képzetének játékaul vagy költészetéül tekinti, amely úgy sohasem hangzott el, amint az evangéliumban le van írva. Az idő nem teljesült be, és istennek az országa még nem jött el. Annak az eljövételét nem is olyan csodás módon várjuk, amint azt Keresztelő János, a náze-

reti Jézus, az apostolok és az ők kortársai várták, hanem a fejlődés, a haladás törvénye alapján, amelyben ezen a földgolyón az ember a legfontosabb hatóerő. Az evangélium hirdetésében a lelkész az érzések, a vágyak és a gondolatok világában mozog, ahol a legnagyobb mozgató és teremtő erők vannak. Azzal érintkezik, akit a bölcs lángesze föl nem ér. És kutatja az emberi lélek mélységeit, a lét és az élet misztériumait a maga értelmének világosságával, hitének és tapasztalatainak meggyőződésével. Ezek pedig egészen mások, és sokkal tökéletesebbek ma, mint voltak kétezer esztendővel ezelőtt. Ma sokkal nagyobb és tökéletesebb az isten, mint a milyenek őt a próféták és az apostolok ismerték. Ma sokkal erősebb és jobb az ember, mint volt csak egy pár száz évvel ezelőtt is. És sokkal nagyobb a lét és az élet misztériuma is, mint volt a megelőző nemzedékek hitében és gondolkozásában. Mindezeknek az érzéséből és tudásából állott elő az a visszahatás, amely a multnak értékeit, alkotásait, tudását, berendezését, szokásait, erkölcsseit, világi és egyházi szervezeteit ellentétbe hozta a jövőével.

Korunkban igen sok elmélkedés történik az úgynevezett *keresztény civilizáció csődjéről, kivénüüléséről, és jóslatok is hangzanak el annak közeli és kikerülhetetlen haláláról*. A kishitűség vagy éppen a hitelenség terjesztésére, pártikuláris érdekek előmozdítására, sőt könyvkiadó üzleti célokra is nagyon felhasználható gondolat ez a mi napjainkban. Azonban a történelem tanuságtétele és a tudomány megállapítása szerint a fejlődés iránya mindig előre és felfelé halad és emelkedést mutat. Nem volt még civilizáció, amely megsemmisült. Azok mindenike újabb meg újabb értékeket adott az emberi élet számára. A keresztény civilizáció éppen a legmagasabb színvonalon, a jelen színvonalán áll. A jövőben tán még nevet is cserélhet, de elvitázhatlan, hogy az emberiséget messzire vitte a fejlődés útján. A természet világában azt látjuk, hogy csak azoknak a makrobáknak kellett meghalniuk, amelyek nem tudtak a szükséghez alkalmazkodni és a megváltozott körülményeknek engedelmessé válni. A jelen civilizáció is csak úgy hal meg, ha nem tud alkalmazkodni és engedelmessé válni. Kétezeréves története azonban azt mutatja, hogy tud.

Az úgynevezett keresztény civilizációt nem a keresztény hit hozta létre, hanem azok a természeti adottságok, amelyek között Európa népei éltek, és az előtte volt görög és római civilizáció.

és a még régebbi civilizációk. Így sokkal helyesebb és időszerűbb a keresztény egyház, mint a keresztény civilizáció csődjéről, elvé-nüléséről és haláláról elmélkedni, beszélni és jóslatot mondani. A keresztény egyháznak is alkalmazkodnia kell a kor követelményei-hez, hitéhez és meggyőződéséhez. A húszadik század embere már nem hisz a világnak csodás jelfogásában, a Krisztus megjelenésé-ben, feltámadásában és újra eljövételében, sem az ő földi szerepléséhez és halálához fűzött emberi meghatározásokban. Nem hisz a bibliai írók leírásaiban és azoknak teológiájában, a bűnbeesés-ben, a megváltás tervében, a végítéletben, örökkárhozatban és a pokol kinjaiban. Nem hisz a keresztény zsinatok határozataiban és elfogadott hitvallásaiban. Ha ezek a keresztény hit lényegét alkotják és a keresztény egyház nélkülözhetlen feltételei, akkor annak csak multja volt, de jövője nincs. A jövő egyházában keve-sebb irracionális tudás, de sokkal több racionális hit és szeretet fogja egyesíteni az embereket, és abban sokkal több igazság, való és őszinteség lesz, mint amennyi volt a multban.

A jövő lelkészeinek teendői mind akörül az egy kérdés körül csoportosulnak, hogy ők megértik-e és átérzik-e a kor hívó szavát, és be tudják-e azt oltani, élővé tudják-e azt tenni a hívők lelkü-letében; tudnak-e vógyat, reményt, bizalmat és hitet ébreszteni az emberiség jobb és szebb jövőjének, hivatásának és dicsőségének a munkáldsára. Feladatunk nagy és nehéz, de szebb, fontosabb és építőbb feladatot ennél a társadalom senkinek sem tud juttatni.

Gálfi Lőrinc.

A világ és az evangélium.¹

Mindenekelőtt szükségesnek látszik ennek a két látszólag egymástól oly távolálló fogalomnak tisztázása; mert mind a kettő többféle értelemben van forgalomban. A világon általában a külső természeti világot szokták érteni a maga bámulatos csillagrendszerével, amit másképpen universonak is neveznek. Bár a Biblia szerint ezen természeti világnak is van bizonyos kapcsolata az evangéliummal, mert csillag vezette a napkeleti bölcseket Jézus bölcsőjéhez, Jézus pedig azt mondta: „Az ég és a föld elmulnak, de az én beszédeim soha el nem mulnak“. Mégis, mi nem ebben az értelemben kívánjuk a szót használni. Mi a világot lelki és szellemi értelemben vesszük s értjük rajta az ember vallási, erkölcsi, tudományos és társadalmi életét, amelyet másképpen az ember kultúrvilágának nevezhetnénk.

Az evangélium fogalma is tágabb és szűkebb értelemben fordul elő a közhasználatban. A legtöbben értik rajta az egész újszövetséget. Azonban, a mi felfogásunk szerint az újszövetség olyan könyveket is tartalmaz, amelyek nemhogy az evangélium lényegét fejeznék ki, hanem azt filozófiai és teológiai elmélkedésükkel meghomályosítják, s annak természetes érvényesülését a rendes kerékvágásból kizökkentették. Így tehát mi, amikor evangéliumról beszélünk, akkor kizárólag csak a Jézus által hirdetett igazságokat értjük rajta. Ami Jézustól származik vagy az ő nemes szellemének a bélyegét hordozza magán, az evangélium. Ami ezzel ellenkezik, az bármi nevet viseljen, nem mondható evangéliumnak. Ez az evangélium nem csupán bizonyos vallási és erkölcsi igazságok megismerését és elfogadását, hanem még inkább az azok szerint való lelkületet és életnyilatkozatot jelenti.

Az a kérdés, hogy milyen viszony volt és van az ilyen érte-

¹ Braşov-Brassóban az unitárius lelkészi konferencián 1937 aug. 25-én tartott előadás.